

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18008701>

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA DEPOZIT BOZORINING ZAMONAVIY HOLATI VA RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI

Umirzaqova Shohsanam

TDIU

E-mail: erkinmirsaliev29@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida bank depozit bozori faoliyatining hozirgi holati, uning shakllanish xususiyatlari hamda rivojlanish tendentsiyalari har tomonlama tahlil qilinadi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan moliyaviy islohotlar, bank tizimini liberallashtirish jarayonlari va aholi hamda xo‘jalik yurituvchi subyektlarning bank omonatlariga bo‘lgan ishonchi ortib borishi depozit bozorining barqaror rivojlanishiga muhim omil sifatida baholanadi.

Maqolada depozit bozorining tarkibiy tuzilmasi, jumladan jismoniy va yuridik shaxslar depozitlarining hajmi, muddati va valyuta kesimidagi dinamikasi tahlil qilinadi. Shuningdek, depozitlar bo‘yicha foiz stavkalari, banklar o‘rtasidagi raqobat muhitining kuchayishi, depozit mahsulotlarining diversifikatsiyasi hamda raqamli bank xizmatlarining joriy etilishi jarayonlari alohida o‘rganiladi.

Tadqiqot davomida O‘zbekiston bank sektorida depozit bozorining rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillar — makroiqtisodiy barqarorlik, inflyatsiya darajasi, pul-kredit siyosati, aholi daromadlari va moliyaviy savodxonlik darajasi chuqur tahlil qilinadi. Bundan tashqari, omonatlarni sug‘urtalash tizimi, depozitlarni himoyalash mexanizmlari va ularning bank tizimiga bo‘lgan ishonchni oshirishdagi roli yoritib beriladi.

Maqolada xalqaro tajriba bilan taqqoslash asosida O‘zbekiston depozit bozorining o‘ziga xos jihatlari aniqlanib, kelgusida depozit bozorini rivojlantirish, omonat bazasini kengaytirish hamda bank resurs bazasining barqarorligini ta’minlash bo‘yicha ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari bank tizimi mutaxassislari, ilmiy xodimlar, talaba-yoshlar hamda moliya sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: depozit bozori, bank omonatlari, bank tizimi, moliyaviy islohotlar, pul-kredit siyosati, foiz stavkalari, banklararo raqobat, aholi jamg‘armalari, moliyaviy barqarorlik, raqamli bank xizmatlari.

KIRISH.

Bugungi kunda moliya-bank tizimi mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta’minlovchi asosiy bo‘g‘inlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tijorat banklarining resurs bazasini shakllantirishda depozit bozori muhim strategik ahamiyat kasb etadi. Depozitlar bank faoliyatining asosiy moliyaviy manbai bo‘lib, kreditlash jarayonlarini kengaytirish, investitsion faollikni oshirish va iqtisodiyot real sektorini moliyaviy qo‘llab-quvvatlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Shu bois, depozit bozorining holatini chuqur tahlil qilish, uning rivojlanish tendentsiyalarini aniqlash va takomillashtirish yo‘llarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda bank-moliya tizimini isloh qilish, uni bozor mexanizmlariga moslashtirish, aholi va tadbirkorlik subyektlarining bank tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash borasida keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, bank xizmatlarini raqamlashtirish, foiz siyosatini liberallashtirish, omonatlarni sug'urtalash tizimini takomillashtirish hamda raqobat muhitini kuchaytirish orqali depozit bozorini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ushbu jarayonlar depozitlarning hajmi, tarkibi va muddatlar bo'yicha diversifikatsiyalanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Depozit bozorining zamonaviy holatini baholashda aholi omonatlari ulushi, yuridik shaxslar depozitlari dinamikasi, milliy va xorijiy valyutadagi omonatlar nisbati, foiz stavkalari darajasi hamda banklar o'rtasidagi raqobat muhitini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, inflyatsiya darajasi, makroiqtisodiy barqarorlik, pul-kredit siyosati va aholining moliyaviy savodxonligi depozit bozorining rivojlanishiga bevosita ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Hozirgi globallashtirish sharoitida xalqaro moliya bozorlaridagi o'zgarishlar, tashqi iqtisodiy xatarlar va moliyaviy texnologiyalarning jadal rivoji O'zbekiston depozit bozoriga ham yangi talab va chaqiriqlarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, masofaviy bank xizmatlari, onlayn omonatlar, mobil ilovalar orqali depozitlarni boshqarish kabi innovatsion yechimlar aholi va biznes subyektlarining bank tizimiga jalb qilinishini jadallashtirmoqda. Bu esa depozit bozorining sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga zamin yaratmoqda.

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida depozit bozorining hozirgi holati, uning asosiy rivojlanish tendensiyalari, mavjud muammolar va istiqboldagi yo'nalishlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari bank tizimi resurs bazasini mustahkamlash, depozit siyosatini yanada takomillashtirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

METODOLOGIYA.

Mazkur tadqiqotda O'zbekiston Respublikasida depozit bozorining hozirgi holati, uning tarkibiy tuzilishi hamda rivojlanish tendensiyalarini chuqur tahlil qilish maqsadida kompleks ilmiy-uslubiy yondashuvlar qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi iqtisodiy nazariya, bank ishi va moliya bozorlarini o'rganishga oid zamonaviy ilmiy yondashuvlarga asoslandi hamda empirik va nazariy tadqiqot usullarining uyg'unligida amalga oshirildi.

Tadqiqot jarayonida, avvalo, tahliliy va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Ushbu yondashuv orqali depozit bozorining bank tizimidagi o'rni, uning resurs bazasini shakllantirishdagi ahamiyati, shuningdek, makroiqtisodiy omillar bilan o'zaro bog'liqligi tizimli ravishda o'rganildi. Depozit bozorining institutsional tuzilmasi, tijorat banklari faoliyatidagi roli va aholi hamda xo'jalik yurituvchi subyektlarning jamg'arma xatti-harakatlari o'zaro aloqadorlikda tahlil qilindi.

Metodologik asos sifatida statistik tahlil usuli keng qo'llanildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Statistika agentligi, tijorat banklarining rasmiy hisobotlari hamda ochiq axborot manbalaridan olingan ma'lumotlar asosida depozitlar hajmi, ularning valyuta tarkibi, muddatlar bo'yicha taqsimlanishi va yillik

o'sish sur'atlari tahlil qilindi. Statistik ma'lumotlar dinamik qatorlar yordamida qayta ishlanib, depozit bozoridagi o'zgarishlar va tendensiyalar aniqlab berildi.

Tadqiqotda taqqoslama tahlil (komparativ analiz) usulidan ham foydalanildi. Ushbu usul orqali O'zbekiston depozit bozorining rivojlanish ko'rsatkichlari ayrim rivojlanayotgan davlatlar tajribasi bilan solishtirildi. Bu esa milliy depozit bozorining o'ziga xos jihatlari, mavjud muammolari va rivojlanish imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qildi. Shuningdek, turli davrlardagi depozit siyosati va foiz stavkalari o'zgarishlari taqqoslab tahlil qilindi.

Induksiya va deduksiya usullari yordamida alohida statistik faktlar va kuzatuvlar asosida umumiy xulosalar chiqarildi hamda nazariy qarashlardan kelib chiqib amaliy holat baholandi. Bu usullar depozit bozoridagi mavjud tendensiyalarni tushuntirish va ularning kelgusidagi rivojlanish yo'nalishlarini prognozlash imkonini berdi.

Tadqiqot jarayonida iqtisodiy-matematik tahlil elementlari ham qo'llanildi. Xususan, depozitlar hajmi va foiz stavkalari, inflyatsiya darajasi, aholi daromadlari kabi ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqliklar tahlil qilindi. Bu orqali depozit bozoriga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlanib, ularning ahamiyat darajasi baholandi.

Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish usuli asosida depozit bozorini tartibga soluvchi qonunlar, Prezident farmonlari va hukumat qarorlari o'rganildi. Ushbu hujjatlarning depozit bozoriga ta'siri, bank tizimida barqarorlikni ta'minlashdagi roli hamda omonatchilar manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari tahlil qilindi.

Tadqiqotda ilmiy manbalarni tahlil qilish (literature review) usuli orqali mahalliy va xorijiy olimlarning depozit bozori va bank resurslari bo'yicha ilmiy ishlari o'rganildi. Bu esa mavzuning nazariy asoslarini mustahkamlash va tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini ta'minlashga xizmat qildi.

Umuman olganda, qo'llanilgan metodologik yondashuvlar O'zbekiston Respublikasida depozit bozorining zamonaviy holatini har tomonlama baholash, mavjud muammolarni aniqlash va uning kelgusidagi rivojlanish tendensiyalarini ilmiy asosda asoslab berishga imkon yaratdi.

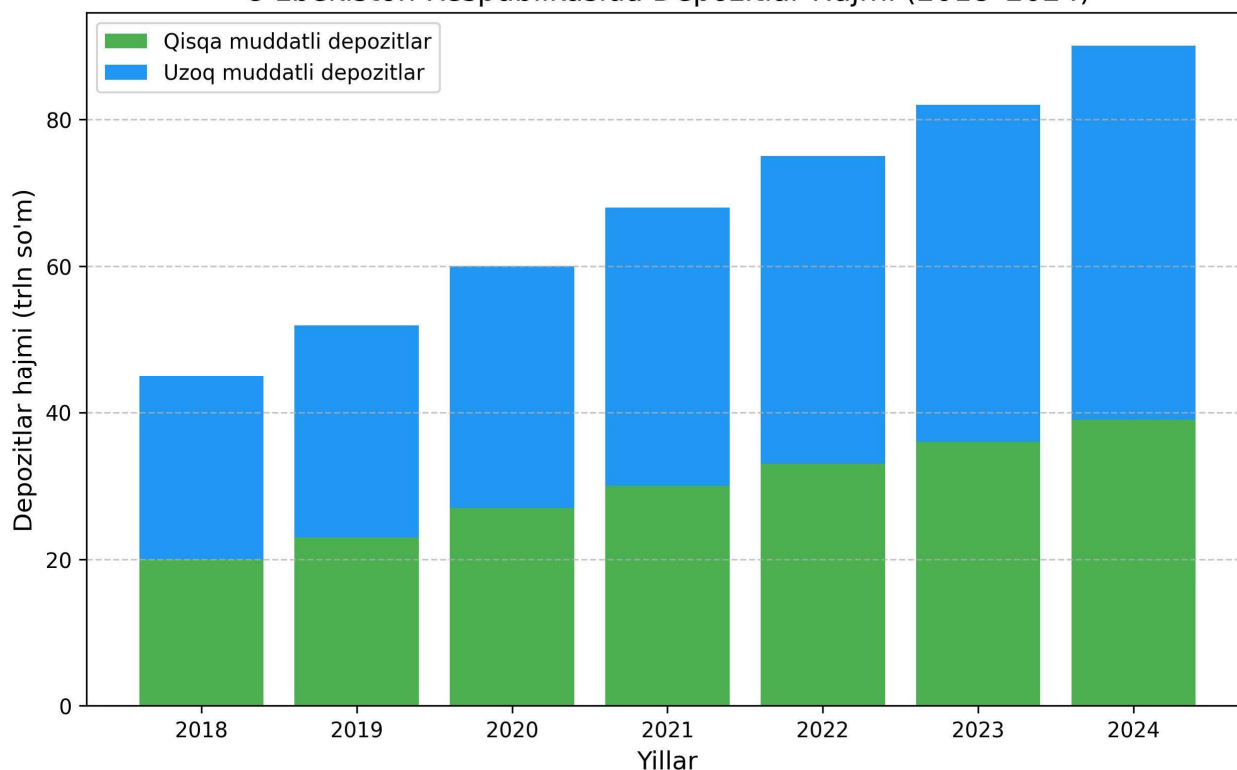
NATIJALAR VA MUHOKAMA.

Tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasida depozit bozorining so'nggi yillarda sezilarli darajada rivojlanib borayotganini ko'rsatdi. Tijorat banklari tomonidan taklif etilayotgan depozit mahsulotlarining soni va turlari kengayib, aholi hamda xo'jalik yurituvchi subyektlarning jamg'arma faoliyati faollashgani kuzatildi. Ayniqsa, milliy valyutadagi depozitlar ulushining ortib borishi bank tizimiga bo'lgan ishonchning mustahkamlanayotganidan dalolat beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, depozit bozorida asosiy o'sish omillaridan biri – bank tizimini isloh qilishga qaratilgan davlat siyosati hisoblanadi. Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan pul-kredit siyosati doirasida foiz stavkalarining bozor mexanizmlari asosida shakllanishi, inflyatsiyani jilovlash bo'yicha ko'rilayotgan choralar hamda bank faoliyatining ochiqqligi depozitlar hajmining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, depozitlarni sug'urtalash tizimining takomillashtirilishi aholi jamg'armalarini banklarga joylashtirishga bo'lgan rag'batni kuchaytirdi.

O'tkazilgan tahlil natijalariga ko'ra, jismoniy shaxslar depozitlari bank resurs bazasining muhim qismini tashkil etmoqda. So'nggi yillarda uzoq muddatli depozitlarning ulushi oshib borayotgani kuzatildi, bu esa banklar uchun barqaror resurs manbaini shakllantirish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, talab qilib olinguncha depozitlar ulushining ham saqlanib qolayotgani aholining likvidlikka bo'lgan ehtiyoji yuqori ekanini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasida Depozitlar Hajmi (2018–2024)

1-rasm. O'zbekiston Respublikasida depozitlar hajmi yilma-yil (2018–2024)

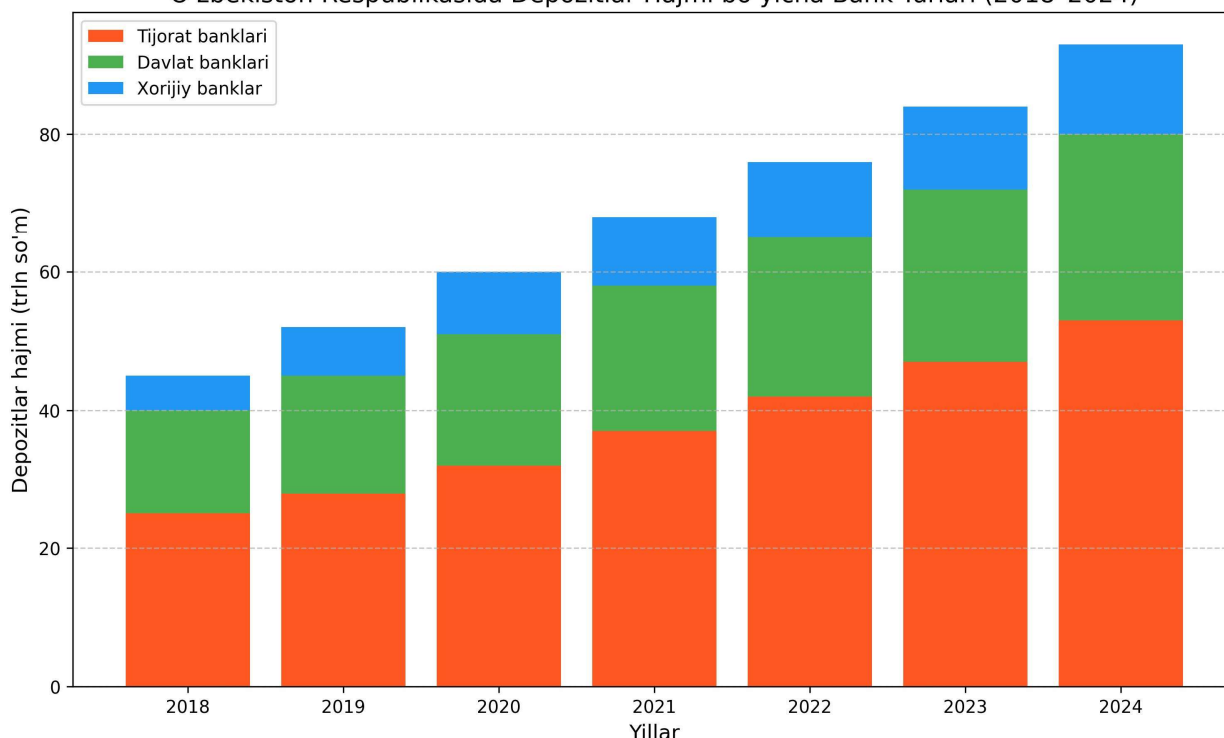
Yuridik shaxslar depozitlari tahlili shuni ko'rsatdiki, korxona va tashkilotlar tomonidan bank depozitlaridan foydalanish asosan vaqtincha bo'sh pul mablag'larini saqlash va likvidlikni boshqarish maqsadida amalga oshirilmoqda. Bunda qisqa muddatli depozitlar ustunlik qilmoqda. Ushbu holat real sektor subyektlarining investitsion faolligi bilan bevosita bog'liq bo'lib, iqtisodiy muhitdagi noaniqliklar uzoq muddatli depozitlar ulushining cheklanishiga sabab bo'lmoqda.

Tadqiqot natijalari raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi depozit bozoriga sezilarli ta'sir ko'rsatayotganini ham tasdiqladi. Mobil ilovalar va masofaviy bank xizmatlari orqali depozit ochish imkoniyatining yaratilishi, foizlarni onlayn hisoblash va boshqarish mexanizmlarining joriy etilishi aholining bank xizmatlaridan foydalanish darajasini oshirdi. Bu esa depozit bozorida raqobatning kuchayishiga va xizmatlar sifatining yaxshilanishiga olib kelmoqda.

Shu bilan birga, depozit bozorining rivojlanishida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, inflyatsiya darajasining nisbatan yuqoriligi real foiz stavkalarining pasayishiga olib kelib, ayrim hollarda aholi jamg'armalarining bank depozitlariga oqimini cheklashi mumkin. Bundan tashqari, ayrim banklarda depozit

mahsulotlarining shaffofligi va mijozlarga axborot berish darajasi yetarli emasligi bozor ishtirokchilarining faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli mavjud.

O'zbekiston Respublikasida Depozitlar Hajmi bo'yicha Bank Turlari (2018-2024)

2-rasm. Bank turlari bo'yicha depozitlar (tijorat banklari, davlat banklari, xorijiy banklar)

Umuman olganda, tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasida depozit bozori barqaror rivojlanish bosqichida ekanini ko'rsatadi. Davlat tomonidan olib borilayotgan izchil islohotlar, bank tizimining institutsional mustahkamlanishi va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi depozit bozorining kelgusida yanada kengayishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, real foiz stavkalarini ijobiy darajada saqlash, aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va bank mahsulotlarining shaffofligini ta'minlash depozit bozorining uzoq muddatli barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA.

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida depozit bozorining zamonaviy holati, uning shakllanish jarayonlari hamda rivojlanish tendensiyalari atroflicha tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda mamlakatda bank tizimini isloh qilish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash va aholi hamda xo'jalik yurituvchi subyektlarning bank tizimiga bo'lgan ishonchini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar depozit bozorining jadal rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Xususan, bank xizmatlarining raqamlashtirilishi, yangi turdagi depozit mahsulotlarining joriy etilishi va foiz siyosatining bozor mexanizmlariga moslashtirilishi depozitlar hajmining oshishida muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, aholi depozitlari depozit bozorining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, ularning ulushi yildan-yilga ortib bormoqda. Bu holat, bir tomondan, aholining moliyaviy savodxonligi oshib borayotganini, ikkinchi tomondan esa,

banklarning mijozlarga yoʻnaltirilgan siyosati va qulay shart-sharoitlar yaratishga intilayotganini anglatadi. Shu bilan birga, yuridik shaxslar depozitlarining tarkibi va muddatlar boʻyicha diversifikatsiyalanishi banklarning resurs bazasini barqarorlashtirishga ijobiy taʼsir koʻrsatmoqda.

Maqolada depozit bozorining rivojlanishiga taʼsir etuvchi asosiy omillar, jumladan, makroiqtisodiy barqarorlik, inflyatsiya darajasi, pul-kredit siyosati, foiz stavkalari dinamikasi hamda raqobat muhitining kuchayishi alohida koʻrib chiqildi. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, inflyatsiya darajasi va real foiz stavkalari oʻrtasidagi nisbat depozitlarning jozibadorligini belgilovchi muhim mezonlardan biri hisoblanadi. Shu bois, depozit bozorini yanada rivojlantirishda pul-kredit siyosatining barqaror va prognoz qilinadigan boʻlishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, raqamli bank xizmatlarining keng joriy etilishi va masofaviy bank operatsiyalarining rivojlanishi depozit bozorining sifat jihatidan yangi bosqichga chiqishiga zamin yaratmoqda. Mobil ilovalar orqali depozit ochish, boshqarish va foizlarni kuzatish imkoniyatlarining yaratilishi mijozlar uchun qulaylikni oshirib, banklar oʻrtasidagi raqobatni kuchaytirmoqda. Bu esa, oʻz navbatida, depozit mahsulotlarining shaffofligi va moslashuvchanligini taʼminlashga xizmat qilmoqda.

Xulosa oʻrnida aytish mumkinki, Oʻzbekiston Respublikasida depozit bozori izchil rivojlanib bormoqda va kelgusida uning barqaror oʻsishini taʼminlash uchun banklar tomonidan depozit mahsulotlarini yanada diversifikatsiyalash, aholi va tadbirkorlar ishonchini mustahkamlash, real ijobiy foiz stavkalarini taʼminlash hamda moliyaviy savodxonlikni oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni davom ettirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yoʻnalishdagi islohotlar bank tizimining resurs salohiyatini oshirishga, investitsion faollikni kuchaytirishga va mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Abdullayev, A. (2021). *Oʻzbekiston bank tizimi va moliya bozori rivoji*. Toshkent: Iqtisodiyot.
2. Akhmedov, B. (2020). *Banklar faoliyatini tahlil qilish asoslari*. Toshkent: Fan va Taʼlim.
3. Azimov, S. (2019). *Depozit va kredit bozorining zamonaviy tendentsiyalari*. Toshkent: Iqtisodiy Tadqiqotlar Markazi.
4. Bahromov, R. (2021). *Moliyaviy xizmatlar va bank tizimi*. Toshkent: Sharq.
5. Ganiev, N. (2018). *Bank operatsiyalari va depozitlarni boshqarish*. Toshkent: Iqtisodiyot va Biznes.
6. Karimov, S. (2020). *Oʻzbekiston bank tizimida depozit bozorining rivojlanishi*. Toshkent: Maʼnaviyat.
7. Khakimov, D. (2017). *Moliyaviy barqarorlik va bank resurslari*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
8. Mamatov, A. (2019). *Depozit bozorini tahlil qilish metodlari*. Toshkent: Iqtisodiyot va Taʼlim.

9. Mirzaqulov, F. (2020). *Bank faoliyatida mijozlar depozitlarini boshqarish*. Toshkent: Iqtisodiyot.
10. Normatov, O. (2021). *Moliyaviy xizmatlar bozorini rivojlantirish*. Toshkent: Sharq.
11. Rasulov, D. (2018). *Depozitlar va bank kreditlarining o‘zaro bog‘liqligi*. Toshkent: Fan va Ta’lim.
12. Sodiqov, B. (2020). *O‘zbekiston bank tizimida depozitlarning roli*. Toshkent: Iqtisodiyot va Biznes.
13. Tursunov, A. (2019). *Bank resurslarini samarali boshqarish*. Toshkent: Ma’naviyat.
14. Yo‘ldoshev, F. (2017). *Moliyaviy institutlar va depozitlar bozori*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
15. Yunusov, H. (2021). *Depozit bozorini rivojlantirish strategiyalari*. Toshkent: Iqtisodiyot va Ta’lim.